

Eflatun'da Bilgi ve Ahlâk İlişkisi

Arş. Gör. Mustafa BİNGÖL *

ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/1, Aralık 2015, Sayfa: 173-186

ÖZET

Felsefi düşünce, sistematik olarak ilk önce Yunanistan coğrafyasında çıkmıştır. Antikite filozofları hayatlarına yön veren doğayı incelemişler bunun yanı sıra insanları inceleyerek felsefi geleneğin oluşmasına katkı sağlamışlardır. Nitekim bu çalışmalar ile yüzyıllardır süregelen tartışmalar oluşmuştur ve bu tartışmalar günümüz felsefesinin temel dayanaklarını teşkil etmektedir. Eflatun insan düşüncesinden hareket ederek doğru bilginin olabirliğini göstermeye çalışmaktadır. Filozof, bunu edebi türlerden diyalog içinde gerçekleştirirken insanlar arası iletişimden hareketle de tek insan tecrübesindeki evrensel boyutu ortaya koymaktadır. Eflatun etik anlayışını, Protagoras, Menon, Gorgias, Philebos, Lakhes, Lysis, Kharmides, Euthypron ve Devlet gibi diyaloglarında ele alır. Eflatun özellikle gençlik diyaloglarında Sokrates'in yöntemini izleyerek erdem in ne olduğu problemi üzerinde durur. Erdem in birliği – çokluğu, öğretilip- öğretilmeyeceği ve özüne dair kavramlarıyla ilgili sorunları araştırır. Eflatun ilk diyaloglarında bilgi ve erdem konusunu irdeler. Erdem ve iyi kavramlarını tanımlamaya çalışarak mutlu olmanın yollarını gösterir. Bunun yanı sıra, erdem ile bilginin aynı şey olduğunu ve birden çok görünen erdemlerin aslında tek bir bilgi olduğunu ifade eder. Bu bağlamda Eflatun'un bilgi ve ahlâk arasındaki ilişkiye bakışını ele alarak erdem görüşlerine ulaşmak istiyoruz.

Anahtar sözcükler: Ahlâk, Antikite, Bilgi, Erdem, İyi.

---

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

Knowledge and Moral Relationship in Plato

ABSTRACT

Philosophical thought, originated in Greece as the first systematic geography. Antiquities philosophers have studied the nature of that shape their lives, contribute to the formation of the philosophical tradition of the people as well as examining it. Indeed, in this study it was formed by centuries of discussion and debate poses the fundamental basis of contemporary philosophy. Acting human thought from Plato is trying to demonstrate the feasibility of accurate information. Philosophers, that the communication between people in the dialogue of genres of performing motion also reveals the universal human experience in one. Plato's conception of ethics, Protagoras, Menon, Gorgias, Philebos, Lakhes, Lysis, Kharmides, considers the dialogue as Euthypro and the State. Plato especially emphasizes the virtues of what the problem by following the Socratic method in youth dialogue. Virtues of unity - multiplicity, teach - not to investigate problems with that concept and self-taught. Plato's dialogue in the first issue examines the knowledge and virtue. Virtue and shows the way to be happy by trying to define the concept well. In addition, by virtue of the knowledge that the same thing and expresses the virtues of multiple apparent that it is only an information. In this context, we want to achieve their vision by addressing the merits of Plato's view of the relationship between knowledge and morality.

Key Words: Morality, Antiquity, Knowledge, Virtue, Good.

Giriş

Felsefeyi, Eflatun'a düşülmüş dipnotlar olarak değerlendirdiğimizde ahlâk üzerine birçok filozofun görüş ileri sürmesine karşın Eflatun'un ve onun hocası Sokrates'in bu konuda başlangıç noktası olarak alınması mümkün görünmektedir. Sokrates'in görüşleri Eflatun'u etkilemiş, bu nedenle düşünce tarihine ilişkin okumalarda çoğu zaman iki filozof birlikte değerlendirilmiştir. Bu bağlamda makalemizin konusu olan Eflatun'un ahlâk anlayışını Sokrates'in görüşleri ile birlikte ele almanın doğru olacağı kanısındayız.

Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallarına ahlâk adı verilir.¹ Genel olarak ise mutlak anlamda iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışını içeren kurallar bütünü olarak düşünülebilir. Ahlâk, ayrıca birey tarafından baskın görülen ve herkesin bu baskın ahlâk kurallarına tabii olmasını istediği davranışların bütünüdür.² Burada ahlâk, bir bütün olarak topluma mal edilmek yerine bireye ilişkin bir davranış biçimi olarak düşünülür. Ahlâki eylem, bireyin, isteğini gerçekleştirebileceği anlamına gelen keyfilikten uzaktır. Çünkü insanın varlığına ilişkin vazgeçilmez bir niteliğe sahiptir. Ahlâkın kurallı yapısı, ondan uzaklaşmaya sebep olabilir. Ancak ahlâk, bireyin

¹ Şükrü Haluk Akalın(hzl), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009, s. 43.

² Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü** (7.Baskı), Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 24.

toplum içinde yaşamasını ve bunun yanı sıra kendisini ifade etmek için hayatını kurgulamasıdır. Ahlâk ne topluma ne de bireye indirgenebilir. Ahlâk hem bireye hem de topluma ilişkin olmak zorundadır.

Ahlâk; insanların toplum içinde uymak zorunda oldukları kurallar olarak ifade edildi ancak bu kurallar her toplum için geçerli midir, yoksa toplumlara özgü müdür? Bunu ortaya koymanın tek yolu toplumların yaşam biçimine bakmaktır. Çünkü ahlâk kurallarının evrensel olduğunu düşünmek hayali olacaktır. Dolayısıyla Eflatun'un ahlâk görüşlerini anlamamız açısından, Antikite'nin yaşam biçimine bakmamız önemlidir. Bu döneme hakim olan psikoloji tek kelimeyle, *pleneksia* sözcüğü ile ifade edilir, yani "hep daha fazlasını istemek", açgözlülük ve kibir, iktidar hırsı ve bencillik söz konusu dönemde en çok öne çıkan duygulardır.³ Hep daha fazlası isteğiyle doymak bilmez bir toplumun ahlâki açıdan kurallar oluşturması zordur. Böylesi kurallar oluşturulsa dahi, bunların bencillik ortamında benimsenmesinin olanağı düşüktür. Bunun yanı sıra Yunanlıların, sırf kötülük olsun diye toprakları çoraklaştırmak, ormanları yakıp yok etmek ve meyve ağaçlarını kesmek gibi adetleri olduğu söylenebilir.⁴ (Akdeniz topraklarında bir zeytin ağacının ilk meyvesini vermesi on altı, on sekiz yıl alır.) Yunanlıların bu barbar tavırları sadece düşmanları için değil, aynı havayı soludukları insanlar için de geçerli olmuştur. Bu durumun yol açtığı tahribatı gidermek için büyük toprak ağaları bu gibi yerleri alıp ıslah etmişlerdir. Kapitalist sistemin ilk uygulaması olarak değerlendirilebilecek olan bu uygulama ile toprağı veya hasat edebileceği ürünü elinden alınan halkın, kölelik sisteminin uygulamalarına maruz kalmasına sebep olunmuştur.

Antikite'de kölelik, kar-zarar riski taşır, aşağı yukarı eşit birer menkul kıymet gibi algılanır ve düzenli gelir anlamına gelirdi. Bunlardan ötürü ekonomik bir boyut taşımaktaydı.⁵ İnsana bu kadar az değer verildiği bir toplumda, ahlâki açıdan bir tutarlılık ne ölçüde beklenebilir? Bireyin değersizleştirilmesi ile bireyin yaşamını kurgulaması, yani ahlâki bir hayat yaşaması olanaksızlaşır. Böyle bir toplumda ahlâki tutumdan bahsedilemez.

Antikite'nin kültürel yapısına şahit olan Sokrates'in "kendini bil" düsturunun mevcut ortamda ne kadar önemli olduğu belirginleşir. Eflatun'un bu toplum içinde yer alması ve saygısını hiç yitirmediği hocasını ahlâksızlığa kurban vermesi, onun düşüncesinin şekillenmesinde rol oynamıştır. Ahlâksızlıkla itham edilen Sokrates, ahlâki, yeni ve sarsılmaz bir temel üzerine inşa etmek ister. Bu yüzden Sokrates'e göre insanın erdem ve mutluluğu için vazgeçilmez olan tek bilgi; insan doğasının, insan ereğinin; insanın, kendisi için dünyaya gelmiş veya getirilmiş ol-

³ Egon Friedell, *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi* (3.Baskı), çev. Necati AÇA, Ankara, 2011, s.173.

⁴ Friedell, *Antik Yunan*, s. 169.

⁵ Friedell, *Antik Yunan*, s. 170.

duğu şeyin bilgisidir.⁶ Kısacası insan, hayatının anlamına ilişkin bilgiyi elde etme gayesi içinde olmalıdır. Bu bağlamda erdemın bilgisi, herkes için farklı mı olacaktır? veya Erdem tek bir şey midir? gibi sorularla karşılaşmamız mümkündür. *Menon* diyalogunda bir erkek için erdem, onun devlet işlerini iyi yönetmesi ve bunu yaparken de dostlarına yararlı olmasıdır. Bir kadın için erdem ise evinin işlerini iyi çevirmesi, evinin düzenini sağlaması ve kocasına itaat etmesidir. Bunların yanı sıra erkek çocuk, kız çocuk, ihtiyar ve kölelere ait erdemlerin olabileceği *Menon* tarafından ifade edilir.⁷ Sokrates'e göre insanı erdem ölçüsünde değerlendirmek gerekirse, erdemlerin birbirinden ayırt edilmemesi gerekir, yani insanlar cesareti adaletten, adaleti dindarıktan alır. Bu durum zincirin halkaları gibi değerlendirilebilir ki zincirin halkalarından birisinin olmaması veya zayıf olması tüm zinciri anlamsız kılar.

I. Erdem ve Bilgi İlişkisi

Sokrates, erdemın aslında bir bütün olduğunu, diğer erdemlerin ise onun parçaları olduğunu ifade eder. Ona göre erdem bir bilgidir ve bu erdemi bilen kişi zorunlu olarak iyiyi yapacaktır. Bu durum doğal olarak bilen kişinin kötülük yapmayacağı sonucunu doğurur. *Protagoras* diyalogunda, kimsenin seve seve kötü olmayacağını ya da bir kişinin, kötü olduğunu düşündüğü şeyin peşinden koşması gibi bir durumun gerçekleşmeyeceğini çünkü bu durumun insanın doğasına aykırı olduğunu ifade eden Eflatun bunun yanı sıra iki kötü şey arasında seçim yapmak zorunda kalırsa bile bu kötülüklerden küçüğünü seçmek dururken hiç kimsenin büyüğünü seçmek için çaba sarfetmeyeceğini belirtir.⁸ O halde Sokrates'in erdemi bilgiye indirgemesi, onun bilinebilirliği ölçüsünde insanın doğasına ilişkin bir tavır olduğu ve bu tavrın dışına çıkılamayacağı gerçekliğini vurgular. Sokrates'in, ölüme adım adım yaklaştığı sırada son sözleri düşündürücüdür:

"Sizlerden dileyeceğim bir şey daha kaldı. Oğullarım büyüyünce Atinalılar, zenginliğin ya da erdemden önce başka bir şeylerin ardına düştüklerini görürseniz, ben sizlerle nasıl uğraşmışam, sizler de onlarla öyle uğraşınız, cezalandırınız onları. Hiçbir şey değillerken, kendilerini bir şey sanırlarsa, ödevlerini boşverip, değerleri yokken kendilerinin bir şey olduklarını sanırlarsa, ben sizleri nasıl azarlayıp utandırmışsam, sizler de onları öyle azarlayıp utandırınız. Bunu yaparsanız, bana ve oğullarıma karşı doğru davranmış olursunuz.

Ayrılmak zamanı geldi artık, yolumuza gidelim: Ben ölmeye, sizler de yaşama-

⁶ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2* (3.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.130.

⁷ Platon-Menon, **Diyaloglar** (8.Baskı), çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 150.

⁸ Platon-Protagoras, **Diyaloglar** (8.Baskı), çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 441.

ya. Hangisi daha iyi? Tanrıdan başka kimse bilmez bunu.”⁹

Sokrates'in son sözleri erdemi ne kadar içselleştirdiğini göstermektedir ve o bunun sadece kendi hayatı için değil, tüm Atina halkı için gerekli olduğunu belirtmiş ve erdemden ayrılanın, kendi çocukları dahi olsa uyarılmasını vasiyet etmiştir. Sokrates için erdem, hayatın rolleri içinde başat konumda yer alır. Bu bağlamda da Sokrates'in öğrencisi Eflatun'un, hocasını ne ölçüde geliştirdiğine bakmak yerinde olacaktır:

Ahlâk, aklın iyi durumda olması, ahlâksızlık ise tam tersi durumdur. Aynı şekilde ahlâklı insan, iyi bir yaşam sürerken, ahlâksız insan ise kötü bir yaşam sürer ve doğal olarak iyi yaşam süren insan mutlu iken kötü yaşam süren ise mutsuz olacaktır. Tüm bunları genellediğimizde ahlâklı insan ahlâksız insandan daha fazla ödül elde etmiş olacaktır.¹⁰ O halde ahlâk, iki dünyalı bir felsefedir ve bu yüzden ahlâkı sadece bu dünya için düşünmek doğru olmayacaktır. Eflatun bu durumun farkına varmış ve felsefesini bu düzlem üzerine inşa etmiştir. Yani Eflatun'u anlamak için duyuşal alemde sıkışmak yerine, alanınızı genişletip dünya dışına çıkmanız gerekir. Tıpkı Ludwig Wittgenstein'in dilinin sınırlarını görmek için dünyanın dışına çıkılması gerektiğini ifade ettiği erken dönem Tractatus'da ortaya koyduğu gibi. Eflatun hocasının düşüncelerini uygulamaya koymuştur. Şöyle ki Eflatun, duyuşal evrene ilişkin bir güzellik içeren, süprütülerden uzak, çirkin olmayan, aydınlık, değişmeyen, olduğu gibi kalabilen ve yeryüzünün karanlığında kaybolmayan şeylerin peşindedir. Eflatun'un bu arayışı, peşinde olduğu bu şeyleri anlamak ve anlatmak için onların özünü bulma gayesiyle olmuştur. Eflatun'un arayışı ona ideal olanların kapısını aralamıştır.

Eflatun bizlere ahlâkı anlatırken kendisinin nasıl birisi olduğunu Farabi'den okumak gerekir: Eflatun, nefis terbiyesini, yapılması gereken şeylerin başında sayar, ona göre gerçek filozofun ruhu, zevklerden, ihtiraslardan, üzüntü ve korkulardan kendini uzak tutar, bu dünyada, hakikat ve faziletin üstünde bir şey görmez, ona göre bu dünya hapishaneden başka bir şey değildir ve bu dünyada hakikat dışına çıkmadan ölmek gerektiğini düşünür ve böylelikle ölümsüz olan ruhumuz sonsuz hayat süreceği öbür dünyayı ancak bu dünyadaki yaşantısıyla kazanabilir. Kısacası insan, bu dünyada akla ve hikmete uygun yaşamalı, para, şeref ve şöhretin çıkmazına düşmemelidir.¹¹ Eflatun bu şekilde davranması gereken insanı tahayyül ederken, tek bir dünya yerine iki dünyalı bir alegori tasarlamıştır. Eflatun bu tahayyül ile “Hak” bildiği şeyleri cemiyet ile paylaşarak idealindeki toplumun temellerini atma gayesindedir. Eflatun'un bu çabasını anlamak için, onun ahlâklı

⁹ Platon-Sokrates'in Savunması, **Diyaloglar** (8.Baskı), çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 39.

¹⁰ Simon Blackburn, **Devlet ve Platon**, çev. Merve Yüksel, Müzeyyen Buturay, Versus Yayınları, Ankara, 2014, s. 53.

¹¹ Ahmet Cevizci (Der), **İdealar Kuramı** (2.Baskı), Gündoğan Yayınları, Ankara, 2009, s.14.

bir toplum inşa edilmesi gerektiği ile ilgili yapmış olduğu açıklamalara bakmamız yerinde olacaktır.

Bu doğrultuda Eflatun, Sofistlerin ahlâk ve siyaset konularına ilgi duyan insanlara özellikle sitenin siyasi hayatında aktif rol almalarını sağlayacak olan bilgileri para karşılığı elde edebileceklerini hatta iyi bir yurttaş olmanın eğitimi- ni verebileceklerine dair söylemlerini kabul etmez. *Theaitetos* diyalogunda şöyle geçmektedir;

“... bilge ve iyi hatipler ise, devlete zararlı olanın doğru olarak görünmesine yardım ederler; gerçekten, her devlete doğru ve iyi gelen şey, devlet ve bu inançta bulunduğça iyi ve doğrudur. Fakat bilge, yurttaşlar için kötü bir durum yerine onlara iyi olan, aynı zamanda iyi gelen bir durumun ortaya çıkmasına neden olur. Aynı nedenden dolayı, öğrencilerine böyle bir eğitim verecek halde olduğu için sofist de bilgedir; o da yetiştirdiği insanların büyük ödülleri hak kazanır; işte böylece insanlar kıyaslandırıldıklarında, biri, ötekilerden daha bilgedir ve hiçbirinin kusurları yanlış değildir ve sen, - iste yabut isteme- her şeyin ölçüsü olmaya razı olmalısın; zira şimdiye kadar söylenen sözler bu iddianın haklı olduğunu gösterir.”¹²

Bu ifadeler bireyler için farklılık arzedecektir. Bu durumda bireyden bireye ve siteden siteye hem ahlâki hem de siyasi bir ayrılık ortaya çıkacaktır. Bir insanın sebepsiz bir şekilde öldürülmesine hangi millet olursa olsun kabul edilmesi beklenemez. Sofistlerin kendi içlerinde kabullendikleri ve her türlü bilgi ve ahlâkın kendilerine göre doğru olduğu görüşü, toplumlarda insan öldürmenin yaptırımı konusunda ayrışma ve evrensel bir ahlâk anlayışı noktasında sorun haline gelebilir. Bu konuda Sofistleri eleştirdiği açık olan Eflatun, bunun yanı sıra ahlâki bakımdan bir idea oluşturma gayesindedir.

Ahlâki açıdan Eflatun, Sofistlere yönelik eleştirisini farklı bir noktaya bağlar: Eflatun’a göre beden hareket alanı ruhtur ve ruhun bu anlamda bazı güçlerini beden aracılığıyla sergilediği doğrudur; ki böylece beden ile ruh kendi aralarında sıralandıklarında, ruh üst noktaya yerleşir. Ancak ruhun ifade edilmesinin zorluğundan dolayı, Eflatun bir alegoriye başvurur: At arabası alegorisi aslında ruhun iki dünya arasındaki konumuna nelerin sebep olduğuyla ilintilidir: Ruh doğuştan bir çift kanatlı ata ve bir arabacıya benzetir ve arabacı bu iki atın dizginlerini elinde tutar. Fakat bu atlar kendi aralarında farklılık arz ederler; birisi güzel ve iyi iken diğeri ise kötü ve çirkindir. Ruh gökyüzünde dolaşmakta ve daha yükseklere çıkmak için çaba göstermektedir. Bu çabalarına atların kanatları yardımcı olurken kanatlarının dökülmesi ise yer yüzüne yaklaşmalarına sebep olmaktadır.¹³ Atların kanatlarının gelişmesi, iyi ve tanrısal şeyler yapmalarıyla mümkün olur ve

¹² Platon-Theaitetos, **Diyaloglar** (8.Baskı), çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 484.

¹³ Platon, **Phaidros**, çev. Birdal Akar, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2014. ss. 44-45.

yukarı doğru bir hareket ortaya çıkar. Ancak kötü şeyler yaparlarsa kanatları çürür ve aşağı doğru düşmeye başlarlar. Ruhların, aşağı-yukarı yönlü bu hareketlerinde takip ettikleri ruhlar aslında Tanrısal ruhlardır. Zeus, kanatlı bir arabada en önde gider ve her şeyi düzene koyar, onun peşinden ise tanrılar ve tanrısal varlıklar gelmektedir.¹⁴ Aslında burada önemli olan husus atların durumuna ilişkindir. Çünkü kötü at, iyi eğitilmediği için sürekli asilik yaparken, iyi at, eğitimini aldığı için her şeyi yerli yerinde yapmaktadır. Tüm bu süreçleri yaşayan at arabaları yani ruhlar Zeus'un peşinden giderler. Ancak kendileri ile uyumlu bir şekilde hareket etmemeleri sonucunda aşağı yönlü bir eğilime girerler. Yapmaları gereken tek şey, iyi ve kötü atın kendileriyle uyumlu olması ve arabacının isteklerine uymalarıdır. Böylelikle kendi aralarındaki kargaşadan uzaklaşarak en önde olan Zeus'u takip edebileceklerdir ve bunun sonucunda da göğe doğru yükselebileceklerdir.¹⁵

Tanrısal gerçekleri seyreden ruhlar kendi aralarında sıralanmışlardır: Zeus'u en fazla takip eden ruhlar; filozoflar, güzellik ve müzik düşkünleri ya da aşk meraklıları; ikinci sırada yer alan ruhlar; yasaya saygılı kral ve cesur bir komutan, üçüncü sıradaki ruhlar; devlet adamı ve iyi bir aile reisi, dördüncü sıradaki ruhlar; sıkı çalışan beden eğitimcisi ya da bedenin iyileşmesi için çaba sarfedenler, beşinci sıradaki ruhlar; bir kahin ya da gizem peşinden koşanlar, altıncı sıradaki ruhlar; şair ya da sanatçılar, yedinci sıradaki ruhlar; zanaatkar ya da çiftçiler, sekizinci sıradaki ruhlar; Sofist ya da halk avcısı ruhlar ve en son sıradaki ruhlar ise tiranın yaşamına eş sayılan ruhlardır.¹⁶ Tüm ruhlar kendi içlerinde iyi ve kötü yazgıdan paylarını alırlar. Aşağı düşen ruhun eski yerine gelmesi veya yükselmesi ise on bin yıl gibi uzun bir sürece tekabül eder. Kötü niyetli olmayan ve felsefe çizgisinden ayrılmayan bu ruhlar dışında hiçbir ruh bu süreci tamamlamaksızın eski yerini alamaz ve en az üç bin yıl bu sürece devam etmeleri gerekir. Ancak kötü ruhlar için on bin yıl sonunda bir yargılama süreci ve bunun sonucunda da ebedi zindan yaşamı başlar. Yargılama sonucunda iyiliğe yakın ruh göğe yükselir ve insan olarak yaşamına devam eder. Fakat burada ilk bin yıl sonunda kura çekilerek yaşamlarını insan mı yoksa hayvan mı olarak yaşayacaklarına karar verilir.¹⁷ Kısacası ruhun, yaşamına dair yaptıkları, onun hayatını etkileyecektir. Ruhun zevkler peşinde koşması ve tanrısal aleme geçmesi gibi sürekli arzuladığı iki konum vardır. Her ne kadar ruhun hareketi bu iki konum arasında devam etse de sonuç olarak her ruh göğe yükselmek isteyecektir.

Ruh, bedene girmeden önce bağımsız iken bedenle beraber hareket etmeye başlayınca bu bağımsızlık son bulmaktadır. Solunum, beslenme, büyüme ve sindirim gibi yaşamsal eylemler bedenin konusunu belirlerken, aynı şekilde bu

¹⁴ Platon, **Phaidros**, s.47.

¹⁵ Platon, **Phaidros**, s.48.

¹⁶ Platon, **Phaidros**, s. 49.

¹⁷ Platon, **Phaidros**, ss. 49-50.

eylemelerin sonucunda ortaya çıkan arzu ve tutkular da bedene aitken, düşünme ve akıl yürütme gibi zihinsel faaliyetler ruhun hareket alanına girmektedir. Tüm bunlar ruh üzerinde şu şekilde konumlandırılmıştır; ruhun düşünüp taşındığı yer olan beyin insan kafasında yer alır; cesaret, zafer ve öfkeli kısım ise boğaza yakın bölgesinde yer alır. Son olarak yeme içme ve bedenın tabii ihtiyaçlarının karşılandığı konum ise karın bölgesidir.¹⁸

Eflatun'un ikili ruh anlayışı, bizlere ahlâk anlayışının temellerini vermektedir. Buna göre, ruhun iki unsurundan birisi aşağı yönlü iken diğeri yukarı yönlü bir tavır takınır ve sürekli bu iki ruh kendi alemlerine ilişkin hareket halindedir. Aşağı yönlü ruh sürekli yeryüzüne ilişkin hazlara uymak için çaba harcarken, yukarı yönlü ruh ise yeryüzüne ait olmadığından dolayı sürekli idealar alemine doğru devinim halindedir. Sonuç olarak, farklı aleme ait olan iki unsurlu ruh, sürekli bir çekişme halindedir. İki arasındaki çekişme, kendi isteklerine ve istedikleri aleme ulaşma arzusudur. Ancak bu çekişmeden çıkan sonuç ikisi için de olumlu olmayacaktır. İki arasındaki bu çekişme, yerini uyuma bırakmadıkça ruhun istediği yere gitmesi söz konusu olamayacaktır. Ruh ile beden arasındaki uyumsuzluklar, yeneden doğuşların gerçekleşeceği bedende dirilmeye ve bu bedendeki kötülüklerden arınmaya dek sürecektir. Belki de insanın yapması gereken, ölümsüz olan ruhunu kirletmemesidir. Bunun için gerçek, değerler ölçüsünde yaşamaktır. Ölçülü yaşamak için ruh ve bedenın uyumlu hareketinin yanı sıra bu dünyanın aldatıcı olduğu bilinmeli ve bu bilinç düzleminde hareket edilmelidir. Bunu gerçekleştiren ruh, ilahi aleme ve iyilerin, kahramanların bulunduğu yer olan Hades'e giderek sonsuz hayatına kavuşacaktır. Eflatun için ahlâklı olmak Şölen, Phaidon ve Phaidros diyaloglarında aşkın süzgecinden geçmenin gerekliliği iken; *Devlet*'te ise insanın bilgili ve ölçülü olması gerekir.¹⁹ Diyaloglar arasındaki bu ifade farklılıklarının, ayrımcı olmak yerine birleştirici olduğu açıktır. Çünkü ahlâk konusunu tek bir noktaya indirgemek yanlıştır. Ahlâk bir puzzle gibi düşünülebilir. Bu puzzle bizlere, parçalarının birleşmesi sonucu ana temayı gösterir. O halde ahlâkı ararken tek bir noktaya bakmak yerine bütüncül bakılmalıdır.

II. Ruh ve Beden Uyumunun Ahlâka Etkisi

Ahlâklı birey olmak için öncelikli olarak ruh ile bedenın uyumlu olması gerekir. Bunun sonucunda ise "en yüksek iyi" ve "mutluluk" elde edilmelidir. Eflatun'da iyi kavramına ulaşmak, erdem, yani bilgi ile mümkün olacaktır. Bütün insan eylemlerinin ulaşmak istediği nokta olan İyi, insanları mutluluğa götürecektir. Eflatun'un *Devlet* adlı kitabında ifade edilen çizgi analogisi, İyi'nin kavranması açısından önemlidir. Buna göre;

¹⁸ Platon, **Phaidtos**, ss. 78-79.

¹⁹ Fahrettin Olguner, "Eflatun", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 10, Ankara, 1994, ss. 469-474.

GÜNEŞ <i>Görme Dünyası ve Görünen Şeyler</i>		İYİ <i>Anlığın Dünyası ve Düşünülen Şeyler</i>	
A	B	C	D
Gölgeler ve Yansımalar gibi İmgeler	Hayvanlar, Ağaçlar ve Yapılı Şeyler gibi Nesnelere	Kavramsal Kareler ve Küpler gibi Düşünce, İmgeler, İdealar	Eksiksiz Güzellik, İyilik gibi İDEALAR ya da İDEALLER
TAHMİN	İNANÇ	AHLÂK	US
SANI (DOXA) (Duyuların Değişen Dünyası)		BİLGİ (EPİSTEME)	

Eflatun “Güneş” ve “İyi” adını verdiği iki ayrı dünyadan birisini duyular yardımıyla, diğerini ise akıl aracılığıyla temellendirir. Akıl aracılığıyla temellen-dirilen dünya tek bir ideaya bağlıdır ve bu idea diğer varlıkların varoluş sebebi olarak düşünülebilir. Yani bu yetkin idea, diğer ideaların çıkış noktasıdır. Duyular ile ortaya konan dünya ise algılanabilen varlıklardan oluşur ve bu durumu kısır bir tanımla şöyle ifade edebiliriz: Görünen evren, duyulara konu olan dünyadır.²⁰

Görünen evrene konu olan bilgi ve varlık türlerine baktığımızda bunların oluşması için bu dünyaya ait bir idea gereklidir. Bu idea aslında her şeyin işlevini yerine getirmesi için gerekli olan yetkin bir güçtür. Bu idea görme dünyası ve görünen şeylerin görevini yerine getirmesini sağlayan “Güneş” ideasıdır. Bir insanın görme yetisi ne kadar mükemmel olursa olsun onun görmesi için ışığa ihtiyaç duyduğu açıktır. Burada bize yardımcı güç gerekir, yani insanların görmesi için mükemmel bir ışık kaynağı gereklidir. O halde güneş ideası görmenin kendisidir diyemeyiz, ama görmeyi sağlayan başat koşuldur diyebiliriz.²¹ Nesnelere sadece güneş ile göremeyiz. Örneğin, geceleyin ay ışığı veya yıldızların parıltısıyla aydınlanan nesnelere bulanık gördüğümüz açıktır. Burada sorun teşkil eden şey ışık kaynağıdır. Ama güneşin ışığı böyle bir bulanıklığa sebep olmaz, aksine görüşte bir berraklık söz konusudur.²² Güneş, görülür dünya için vazgeçilmez bir kaynaktır.

Çizgi analogisi, görünür dünya ve görünmeyen dünya ilişkisini ifade eder ve bunun yanı sıra ahlak ile bilginin ilişkisini ortaya koymak için bilginin türevlerini irdelemek yerinde olacaktır: Tahmini bilginin konusu nesnelere gölgeleri veya

²⁰ Platon, **Devlet**, çev. Hüseyin Demirhan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2002, s. 249.

²¹ Platon, **Devlet**, s. 250.

²² Platon, **Devlet**, s. 251.

yansımalarıdır. Tıpkı sanat eserleri gibi taklit olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü onlar da insan elinden çıkan şeylerin taklidi veya yansıması durumundadır. Bu tür bir bilginin, bilgi olmadığı açıktır. Bilgi olmama sebebi gerçekliğe sahip olmamasıdır. Ama bu bilgi türü, bilginin en alt kademesi olarak nitelendirilebilir. Sonuç olarak duyuşal evrenin ikinci bölümüne konu olan, bilginin gölgesi veya yansıması durumundadır.²³ Tahmini bilginin en alt kademede olması onun güvenilirliğini etkiler. Bu açıdan baktığımız zaman bilgi olmaktan uzaktır. Sofistlerin, konuşmalarında, var olmayan bir şeyi varmış gibi göstermeleri nasıl ki Eflatun'un eleştirisine maruz kaldıysa, bu tür bilginin de aynı şekilde eleştirilmesi gerekir.

İnanç bilgisine baktığımızda inanç, tahmini bilginin bir konusudur. Tikel bilgiler olarak da düşünülebilecek olan bu konunun da bir gerçekliği olduğu açıktır. Ama Eflatun, bu tür bilgileri, oluş veya yok oluş süreci yaşadıkları için bilgi olarak kabul etmez. Tümel nesnelere ve idealler olmamış olsaydı, bu tür bilgiler tek bilgi kaynağı olacaktı. Tıpkı Herakleitos'un ve Sofistlerin ileri sürdükleri gibi sadece oluş veya yok oluş içinde olan duyuşal tikel şeyler gibi varsayıldı. İnsanın sahip olabileceği tek kaynak bu tür bilgi olurdu.²⁴ Duyuların, dünyanın en güvenilir bilgi kaynağı olduğu açıktır. Ama Eflatun'un, idealler aleminin varlığını kabul etmesi, bu tür bilgiyi güvenilir olmaktan uzaklaştırır.

Tahmin ve inanç görülür dünyaya ait bilgilerimizi içerirken, temsili bilgi ve saf bilgi ise gerçekliğin dünyasına ait bilgilerimizi içerir. Duyulur dünya gerçeklikten uzak olduğundan dolayı buradaki görüşlerin körleştiği söylenebilir. Bu durumda tek yardımcı rol oynayacak sanılarımızdır. Akıl yokmuş gibi sanılar arasında geçiş yaşanır.²⁵ Tüm bunların yanı sıra bizi gerçek bilgiye ulaştıracak olan akıldır. Düşüncede oluşan bu bilgi hakikatin bilgisidir. Ama hakikat bu bilgi ile eş değildir. Temsili bilgi ile saf bilgi hakikat alanına aittir. Kendi aralarında temsili bilgi aslında saf bilginin gölgesi gibidir. Tıpkı tahmini bilgi ile inanç bilgisi arasında olduğu gibi. Duyular dünyasında gözün görmesi için güneş, ışık görevini sağladığı için görme olanağı elde ediyorsa, aynı şekilde idealler aleminde ise bu görevi "İyi İdeası" sağlayacaktır.

Asıl bilgi alanına baktığımızda öncelikli olarak temsili bilgiyi ele almamız gerekir. Çıkarımsamacı bilgi Eflatun'un idealindeki bilgiyi karşılamaz. Bu tür bilginin duyuşal unsurlara dayandığını biliyoruz. Aslında bu tür bilgide akıl yürütmeleri tahtaya çizdiğimiz şekiller üzerine de yapabiliriz. Burada tahtaya çizilen şekil üzerinde açıklama yapılamaz ve bu durumda, o şeklin ideali üzerinde bir açıklama yapıldığı unutulmamalıdır. Tahtaya çizilen şekiller aslında ideal şekillerin kopyaları değil, bu şekillerin temsilleridir. Bu bağlamda geometri gibi bilimlere baktı-

²³ Arslan, **Felsefe Tarihi II**, ss. 318 - 319.

²⁴ Arslan, **Felsefe Tarihi II**, s. 319.

²⁵ Platon, **Devlet**, s. 251.

ğımızda bunların varlığı ancak rüya halinde görülürler. Dolayısıyla da bu bilimlerin kullandıkları varsayımları dokunulmaz sayarak varlığın gerçekliğini göremezler.²⁶

Saf bilginin gerçek bilgi adını almaya layık olan tek bilgi olduğunu görebiliriz. Bu anlamda saf bilgi herhangi bir duyuşsal öge içermeyen bilgidir. "Hiçbir şekilde varsayımsal veya koşullu bir nitelik taşımayan, nesnesini doğrudan ve saf bir kavrayışla kavrayan bilgidir."²⁷ Eflatun böyle bir bilginin var olduğuna inanır ve ona diyalektik der. Eflatun diyalektik yöntem ile varsayımları bir tarafa koyarak ilkenin kendisiyle ilişki kurar ve bunu temellendirmeye çalışır. Bu yöntem, ruhun, batmış olduğu çamurdan çıkmasını sağlar.²⁸ Ruhun bu bataktan çıkması erdem ile yolculuğunun başlangıcıdır.

Görünür varlıkların bölümleri görüntüler ve yaşayan gerçeklerdir. Kavranabilir varlıkların bölümleri ise matematik hipotezler ve idealardır. Dolayısıyla varlık her zaman iki yönlüdür diyebiliriz.²⁹ Bu bağlamda bilgi türlerinin, varlığın dört düzeyine denk düşüğünü ileri sürebiliriz.

Eflatun bu ayrımı yaptıktan sonra episteme ile doxanın birbirinden farklı şeyler olduğu ortaya koyar. Çünkü episteme ile doxayı birbirinden ayırırken, bilginin doğruluk özelliğini ve tümüyle bilginin nesnelere bulmuştur. Çünkü Eflatun bilginin doğruluğunu ideaların özelliğine bağlamıştır. Buna göre episteme, mutlak ve koşulsuzdur. Ezeli ve ebedidir. Bunun tam karşıtı olan doxa ise bilgisizliğin nesnesidir. Hiçbir şekilde var olmayan ve sadece yokluktan pay alan bir nesnedir. Sonuç olarak episteme bilme gücü iken doxa ise inanma gücüdür.³⁰ Eflatun'un burada episteme üzerinden devam etmesi olanaksızlaşır. İşte bu yüzden iki dünya arasında gidip gelmektedir. Tek tarafı olup idealar alemine bakması, onu çıkış noktasına taşımadığı için mecburen duyulur dünyaya inmek durumunda kalır. Duyulur dünyada ahlâki bir hayat yardımıyla idealar aleminin bilgisine ulaşılabilir.

Sonuç

Eflatun'un bilgi konusundaki alegorisi bizlere iki dünyalı bir tasarım ortaya koyar ve bilginin güvenilirliği hususunda "İyi" ideasının yaşam alanına giren bölgeye güvenmemizi ister. Böylelikle doxa alanına konu olan kısmı ise Sofistlerin ve bilgisizliğin yaşam alanı olarak nitelendirir. Bu durumda ahlak konusunda bilgi ile ahlâki, eş değer tutması bu bakış açısıyla çok da uzak değildir.

Bu bağlamda "İyi" idesinin bir olduğu ve Eflatun'a göre erdem konusunda

²⁶ Platon, **Devlet**, ss. 281 - 282.

²⁷ Platon, **Devlet**, s. 282.

²⁸ Platon, **Devlet**, s. 282.

²⁹ Jean-Farçois Mattei, **Platon**, çev. İsmail Yerguz, Ankara, 2008, s. 44.

³⁰ Eyüp Erdoğan, "Platon'da Bilgisizlikten Bilgiye Giden Süreç", **Kayı Dergisi**, 11, 2008, ss. 211 - 221.

farklı isimler varolsa dahi, aslında aynı erdemın değişik türevleridir. Erdemin bir olması ve bu erdeme sahip olan insan için diğer erdemlere de sahip olması gerekir. Şöyle ki yukarıda ifade etmeye çalıştığımız çizgi alegorisinde bilginin türleri arasında “iyi” ve güneş ayrımı yaptık ve iki alem için “iyi” en üst bilgiyi gösterir ve bunun altında bulunanlar ise aslında bunun en alt bölümleri olarak ifade edilebilir. Tıpkı bir ağacın yaprakları gibi düşünülebilir. Böylelikle ağacın köklerine inmeden bu durum algılanamaz. “İyi” idesi ağacın yapraklarını beslediği gibi tüm erdemler de bu ideden beslenirler.

““İyi” idesi bilinene bilinme gücü, bilene bilme gücü, varolanlara varlık kazandıran bir idedir.”³¹ O halde “iyi” idesi, felsefenin ve filozofun ulaşması gereken temel gaye olmalıdır ve bu bilgiye ulaşıldığı taktirde cahilliğe, çaresizliğe düşme söz konusu olamaz. Tüm bunları bir araya toplayan insan için tüm eylemlerinin yegane amacı ve biricik ilkesi “İyi”nin bilgisine ulaşmak olacaktır. Eflatun, *Lakhes* diyalogunda erdemın bütün olduğunu ve kişinin korkulacak şeylere karşı hazır olduğunu ifade eder:

*“... , sence bütün iyilikleri ve kötülükleri; nasıl geldiklerini, gelmiş olduklarını, geleceklerini iyice bilen bir adam erdemın bütününe sahip değil midir? Sence tanrularla da insanlarla da ilişkilerinde korkulacak ve korkulmayacak şeylere karşı hep hazırlıklı olan ve nasıl davranacağını bildiği için iyiliklere ulaşabilen insanda bilgi, adalet, din yok mudur? Öyleyse şimdi sözünü ettiğin şey erdemın bir parçası değil, bütün erdem.”*³²

Bütün olarak ifade edilen erdeme ulaşmak için Eflatun’un etik anlayışının temeline “mutluluğu” koymasý yerinde olacaktır. Mutluluk ise en iyi şey olarak düşünülebilir. İnsanı iyiye, yani mutluluğa ulaştıracak olan şey bütün olan erdemdir. Erdem ise ruhun akıl yönüne ait bir erdemdir. Ruha egemen olan şeyin ise erdem olduğu görülür. Ruhun erdemi olan bilgelik ise Sokrates’in ifadesiyle “Kendini bilmek” tir. Eflatun’a göre erdemın bir parçası olan cesaret ise korkulacak ve korkulmayacak şeylerle, iyilikler ve kötülükler üzerinde aklın yargısıdır. Eflatun’un kabul ettiği üçüncü erdem ise ölçülülüktür yani istek ve arzulara aşırıya kaçmayı onlara karşı ilgisiz kalmayı ifade eder.³³

Nihai noktada Eflatun’un “İyi”yi, erdemın başat koşulu olarak ifade etmesinin niçin bu denli önemli olduğunu görmek, bizlere erdem hakkında söylenecek sözleri tamamlama fırsatı tanır. Devlet adlı diyalogda “İyi” kavramı, “öğrenmek zorunda olduğumuz en muhteşem şey”.³⁴Bu konu üzerinde Eflatun’un yeterli açıklaması olmaması, yorumcuların farklı anlamlar çıkarmasına sebep olmuştur.

³¹ Arslan Topakkaya, **Platon-Aristoteles Karşılaştırması**, Nobel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 85.

³² Platon, **Lakhes**, s. 356.

³³ Topakkaya, **Platon-Aristoteles**, s. 94.

³⁴ Platon, **Devlet**, s. 246.

Bu durumu açıklamak için Şu örnek verilebilir: Adam'ın ne olduğunu bilmek, herhangi bir eski adamın tőrünü bilmek olmamalıdır. Bunun anlamı ise, iyi ya da mükemmel adamın ne olduğunu bilmek olmalıdır. Aynı Şekilde, bir üçgenin ne olduğunu bilmek, iyi ya da mükemmel üçgenin ne olduğunu bilmek olacaktır. Tüm bunların dışında tahtaya çizilen bir üçgenin ne olduğunu bilmek olmamalıdır.³⁵

“(İyilik) öğrendiğimiz diğer konular gibi değildir: Kelimelerle etrafı sınırlandırılmaz; ancak ona adanmıŐ bir motivasyonla ve kişinin hayatını onunla geçirmesiyle belirlenebilir. Ruhun içinde birdenbire bir meŐale ile tutuŐturulmuŐ bir ışık yanar ve böylelikle kendi kendini besler.”
(Eflatun)

Sofistler tüm bilgilerin göreliliğine, inandıkları için insanların evrensel ahlāk yasalarına ulaŐmalarının imkansız olduğunu dıŐündüler. Eflatun için erdem bilgi ile ilintili olması aslında bunu aŐmaktır. Günümüz dünyasının temel sorunu bu olsa gerek Şöyle ki güncel Sofistik dıŐünceler masum insanların ölümüne, çaresiz bakıŐlarla izlenen doğa felaketlerine, yersiz açlıklara ve doymak bilmez bencilliklere yer vermiŐtir. Eflatun'u anlamak yukarıda sıralamıŐ olduğumuz bilgi türlerini ortaya koymaktan daha öte evrensel ahlāk için toplumları bilinçlendirmek olmalıdır. Bu bilinç ile haksızları öldürmek yerine haklı ölümlere yer verilmelidir.

³⁵ R.M. Hare, **Platon** (2. Baskı), çev. IŞık Şimşek- Bediz Yılmaz, Altın Kitapları, İstanbul, 2002, s. 67.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk (hızl), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009.
- Arslan, Ahmet, İlkçağ Felsefe Tarihi 2, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2011.
- Blackburn, Simon, **Devlet ve Platon**, çev. Merve Yüksel, Müzeyyen Buturay, Versus Yayınları, Ankara, 2014.
- Cevizci, Ahmet (Der), İdealar Kuramı, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2009.
- Cevizci, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, 7. Baskı, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Erdoğan, Eyüp, “Platon’da Bilgisizlikten Bilgiye Giden Süreç”, **Kaygı Dergisi**, 11, 2008, ss. 211 – 221.
- Friedell, Egon, **Antik Yunan’ın Kültür Tarihi**, 3. Baskı, çev. Necati AÇA, Dost Yayınları, Ankara, 2011.
- Hare, R.M, **Platon**, 2. Baskı, çev. Işık Şimşek- Bediz Yılmaz, Altın Kitapları, İstanbul, 2002.
- Mattei, Jean-Farçois, **Platon**, çev. İsmail Yerguz, Dost Yayınları, Ankara, 2008.
- Olguner, Fahrettin, “Eflatun”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara, 1994, ss. 469-474.
- Platon, **Devlet**, çev. Hüseyin Demirhan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2002.
- Platon, **Diyaloglar**, 8. Baskı, çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- Platon, **Phaidros**, çev. Birdal Akar, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Topakkaya, Arslan, **Platon-Aristoteles Karşılaştırması**, Nobel Yayıncılık, İstanbul, 2014.